

Hajy Mälik metjidi

Category: Kitapcy, Taryhy ýerler
написано kitapcy | 22 январа, 2025
Hajy Mälik metjidi

HAJY MÄLIK METJIDI

■ Metjidiň taryhy we binagärlik aýratynlyklary

Garaşsyz we Baky Bitarap Türkmenistan Watanymyzyň her ädiminde duş gelýän taryhy gymmatlygy bolan binalar we ýadygärlikler juda kän. Olaryň biri hem ýurdumuzyň Türkmenabat şäheriniň Şaýdakow köçesiniň 35-nji jaýynda ýerleşýän Hajy Mälik metjididir. Bu gadymy arhitektura ymaratyna il arasynda pürsiýan metjidi hem diýilýär.

Bu metjidi XIX asyryň ikinji ýarymynda täze Çärjewiň merkezi böleginde asly eýranly pars täjiri Hajy Mälik gurdurypdyr. Metjit Orta Aziýa ymaratçylyk sungatynyň ajaýyp nusgalaryny özünde jemleýär. Binanyň giň aýmançaly, haşamly goşa gapyly derwezesi, goşmaça girelge gapysy uçursyz owadan we özüne çekijidir. Mäkäm we berk ýerli gurluşyk materiallaryndan nepislik bilen bejerilen gapylaryň daşky we içki ýüzi, olaryň kümüş we altyn suwy çäýylan ajaýyp tutawaçlary, gyrmyzy mis halkalary Gündogar halklarynyň ýerli milli nagyşlary, geometriki şekiller, romolar we atanaklar, täsin oýmurlar bilen doldurylyp bezelipdir.

Metjidiň gümmezleriniň, küňreleriniň iç ýüzi, hatda diwarlarynyň has görnükli maňlaý taraplary hem altyn suwy çäýylan sürelerden, Hezreti Alynyň (r.a) söweşlerde görkezen edermenliklerini taryplaýan klassyky odalar toplumyndan doldurylyp ýazylypdyr.

Metjit birnäçe otaglardan, giň eýwanly iki aýmançadan, mukaddes mährapdan, uly zaldan, namazçäk binasyndan, azan küňresinden, dogalar otagyndan, naharhanadan, çäyhana meýdançasynyndan, sejde berkitmesinden, goşmaça hojalyk jaýlaryndan ybaratdyr. Birmahallar metjidiň daş-töweregi

owadan oýmurly, gözenek gülli demir we daş germewler bilen örän pugta gurşalyp alnypdyr. Ymaratyň öň aýmançasynyň gümmezli kese diwary bilen deňleşip duran, ýüzlerçe gysga aýlawly basgançaklardan bina edilen mukaddes azan küňresiniň belent başy asmana direlip dur. By küňre ymaratyň kybla tarapyynyň iň owadan bölegidir. Metjidiň demirgazyk-gündogarynda hem edil şunuň ýaly küňre bar. Binanyň iň mukaddes ýeri hasaplanýan we depesi suraýy tüneke galaýy bilen basyrylan bu ki küňre biri-birine sazlaşykly gurulypdyr. Şu küňreler arkaly şaýylar ýaňy dogup gelýän Güne, täze dogan Aýa sejde kylypdyrlar, dogadileg edipdirler.

■ Hajy Mälik kim bolupdyr ?

Buhara emirligi Russiýa imperiýasynyň wassalyna öwrülenden soň, Çärjew begliginde rus ilatly obalar köpelip ugraýar. Begligiň merkezi bolan köne Çärjewiň demirgazygynda ruslar tarapyndan täze şäheriň düýbi tutulýar. Munuň özi bolsa hakykat ýüzünde welaýat merkezinde iki sany bäsdeş şäheriň emele gelmegine şert döredýär. Russiýa patyşalygynyň raýatlygyna geçen ilatyň aglaba bölegi soňra täze Çärjew göçüp gelýärler. Göçüp gelenleriň arasynda Buhara emiri Muzaffereddin handan zulüm gören tanymal täjir Hajy Mälik hem bar ekeni. Ol täze Çärjewden 10 desýatin ýer satyn alypdyr we Mekgä gidip hajy bolup gelenden soňra takmynan 1870-nji ýyllarda täze satyn alan mülküniň ortasynda metjit gurmaga başlaýar. Ol metjidi 1880-nji ýylda doly gurduryp gutarýar. Çärjewli Hajy Mälik we onuň eden gowy işleri, guran metjidi hakynda il içinde aýdylyp gelinýän rowaýatpisint maglumatlar kän. Emma ol barada bizde bar bolan maglumat häzirlikçe şundan ybarat.

■ Metjidiň başyndan inen bolşewik külpeti

1920-nji ýylyň 2-nji sentýabrynda Buhara emiri Seýit Alym han tagtyndan agdarylýar. Rehim-şepagatsyz sowet hökümeti Türküstandaky ähli yslam metjitleri bilen bir hatarda Hajy Mälik metjidiniň işini-de gadagan edýär. Metjidiň jaýyny bolsa

özleri peýdalanýar. Ilkibaşda bu ýerde likbez mekdebini açýarlar. Soňra mugallymlary kämilleşdiriş kurslary işleýär. Beýik Watançylyk urşy ýyllarynda nemes faşistleri tarapyndan basylyp alnan ýerlerden mejbury ýagdaýda ewakuasiýa edilip, Orta Aziýa göçürilen maşgalalar ýerleşdirilýär, uruşda ýaralanan esgerler üçin harby gospital hökmünde-de ulanylýar. Uruşdan soňky ýyllarda bu kaşaň ymaratda sowet medeni aň-bilim edaralarynyň ençemesi ýerleşipdir. Gynansakda, her gezek ol ýerde ýerleşen edara ony erbetlige tarap özgerdipdir. Metjidiň ähli owadanlygy, gözeligi gaçypdyr we köp zady ýykylyp-ýumrulypdyr. Häzir onuň diňe "12 süňňi" abat saklanyp galypdyr.

■ Metjidiň alnyndan dogan Garaşsyzlyk Güneşi

Sowet döwründe Hajy Mäligiň ady ýitirilmäge çalşylanam bolsa, Garaşsyzlygymyzy gazanmagynyň bilen türkmen halky öz milli däp-dessuryna, medeni we taryhy baýlyklaryna doly eýe boldy. Ady-owazasy taryhdan öçürilen baý täjiriň bina eden metjidiniň kaşaň ymaraty ata-babalarymyzdan galan miras galan gymmatly arhitektura ýadygärligi hökmünde döwlet tarapyndan goraga alyndy.

Bu metjit XIX asyryň arhitektura sungatynyň iň gowy ýadygärligidir. Onuň ylmy taýdan düýpli barlanylmagy we öwrenilmegi gelejegiň işidir. Belki-de, häzir muzeý edilip ulanylýan Hajy Mälik metjidi gelejekde asyl durkuna getirilip, metjit hökmünde halkyň hyzmatyna hödürlener.

Taryhy ýerler